Luys Lույս®

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՌՈՒՅՑՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ՀՐԱՊԱՐԱԿՎԱԾ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԱՆՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆԴԵՔՍ – 2022

Հաշվետվություն Համաշխարհային տնտեսական համաժողովի կողմից հրապարակված՝ Համաշխարհային գենդերային անհավասարության զեկույցի (2023թ.) վերաբերյալ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ 1

1. ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԱՆՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆԴԵՔՍԻ ՀԱԿԻՐՃ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ 3

2. ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԱՆՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ 5

2.1. Համաշխարհային միտումներն ու արդյունքները 5

2.2. Գենդերային անհավասարությունն աշխարհի տարբեր հատվածներում 6

3. ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԱՆՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ 7

4. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԱՆՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏԿԵՐԸ ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ 11

ԱՄՓՈՓՈՒՄ 13

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Գենդերային անհավասարությունը համարվում է մարդկության առջև ծառացած կարևորագույն գլոբալ մարտահրավերներից մեկը: Այն, բացի նրանից, որ բացասաբար է անդրադառնում կանանց վրա, նաև վտանգավոր է երկրների տնտեսության և հասարակության ապագայի համար, քանի որ, եթե երկիրը չի օգտագործում իր մարդկային կապիտալի ողջ պոտենցիալը, երկարաժամկետում կարող է կորցնել իր մրցունակությունն ու հզորությունը:

Գենդերային անհավասարությունը դրսևորվում է կանանց և տղամարդկանց թե՛ ստանձնած պատասխանատվությունների և գործառույթների, թե՛ կրթական, սոցիալական, տնտեսական և այլ ռեսուրսներին հասանելիության և թե՛ որոշումների կայացմանը ներգրավվածության առումներով:

Նկատի ունենալով հիմնախնդրի կարևորությունը, էական ուշադրություն է դարձվում գենդերային անհավասարության աստիճանը չափելու և գնահատելու, ինչպես նաև միջերկրային և միջժամանակային համեմատություններ կատարելու հարցերին: Դրանցով զբաղվում են միջազգային տարբեր հեղինակավոր կազմակերպություններ, որոնցից առավել հայտնիներից է Համաշխարհային տնտեսական համաժողովը (ՀՏՀ): Կազմակերպությունը 2006 թվականից ի վեր հրապարակում է Համաշխարհային գենդերային անհավասարության ամենամյա զեկույցների շարքը: Դրանցում գնահատվում է աշխարհի տարբեր երկրներում գենդերային անհավասարության աստիճանը, ինչպես նաև հնարավորություն է ընձեռնվում իրականացնելու միջժամանակային և միջերկրային համեմատություններ:

ՀՏՀ տարեկան զեկույցներում ներկայացվում է **Համաշխարհային գենդերային անհավասարության ինդեքսը** (**ՀԳԱ ինդեքս**): Այն հաշվարկվում է չորս ենթաինդեքսների (*տնտեսական*, *քաղաքական*, *կրթական* և *առողջապահական*) հիման վրա և գնահատում է գենդերային հավասարության ասպարեզում տարբեր երկրներում և տարածաշրջաններում նախորդ տարում արձանագրված զարգացումները: Զեկույցում նաև նշվում է այդ երկրների և տարածաշրջանների՝ նախորդ տարվա ընթացքում գենդերային անհավասարությունը հաղթահարելու առումով առաջընթացը կամ հետընթացը: Զեկույցը, բացի այն, որ լայն գործիքակազմ է ապահովում միջազգային և տարածաշրջանային համեմատությունների ու համադրումների համար, նաև հնարավորություն է ընձեռում երկրներին՝ գենդերային անհավասարության հարցերի շրջանակում իրականացնելու տարբեր վերլուծություններ: Ըստ էության՝ այն կարելի է համարել գենդերային անհավասարությունը հաղթահարելու ուղղությամբ արդյունավետ քաղաքականության մշակման և իրականացման յուրահատուկ ուղեցույց:

Զեկույցում նշվում է, որ կանանց և աղջիկների վրա Քովիդ-19 համավարակի և դրան հաջորդած տնտեսական և աշխարհաքաղաքական ճգնաժամերի՝ կրթության և աշխատանքի ոլորտներում ազդեցության հետևանքով առաջընթացի խաթարումը վերջին տարիներին հանգեցրել է գենդերային հավասարության զգալի հետընթացի: Նշվում է, որ, չնայած աշխարհի որոշ մասերում արձանագրվող մասնակի բարելավմանը, այլ մասերում, պայմանավորված նոր ճգնաժամերի առաջացումով, իրավիճակն էապես վատթարանում է:

ՀՏՀ-ն օրերս հրապարակել է «Համաշխարհային գենդերային անհավասարության զեկույց - 2023»-ը[1] (այսուհետ՝ Զեկույց): Զեկույցում ներառվել է 146 երկիր, որոնցից 102-ի մասով ՀԳԱ ինդեքսը մշտապես հաշվարկվել է (2006 թվականից ի վեր): Հայաստանը զեկույցներում ներառված է 2007 թվականից: Նախորդ տարվա համեմատ՝ 2023 թվականի Զեկույցում ընդգրկվել է մեկ նոր երկիր: Միևնույն ժամանակ, նախորդ զեկույցից մեկ երկիր այս տարվա զեկույցում չի ներառվել:

Զեկույցում աշխարհի երկրները խմբավորված են 8 տարածաշրջանային խմբերում՝ *«Եվրոպա», «Հյուսիսային Ամերիկա», «Լատինական Ամերիկա և Կարիբյան ավազանի երկրներ», «Եվրասիա և Կենտրոնական Ասիա», «Ենթասահարական Աֆրիկա», «Արևելյան Ասիա և խաղաղօվկիանոսյան երկրներ», «Հարավային Ասիա», «Մերձավոր Արևելք և Հյուսիսային Աֆրիկա»*: Հարկ է նշել, որ 2023 թվականի Զեկույցում նախորդ զեկույցի համեմատ անվանափոխվել է *«Կենտրոնական Ասիա»* տարածաշրջանային խումբը (նոր անվանումը՝ *«Եվրասիա և Կենտրոնական Ասիա»*): Այս խմբում է ընդգրկված նաև Հայաստանը:

«Լույս» հիմնադրամը մշտապես հրապարակում է վերլուծություններ միջազգային հեղինակավոր կառույցների ինդեքսների (այդ թվում՝ նաև ՀԳԱ ինդեքսի) վերաբերյալ[2]: «ՀԳԱ ինդեքս - 2022»-ին վերաբերող սույն վերլուծությունում կանդրադառնանք ՀՀ գնահատականներին ու տարածաշրջանային համադրումներին, ինչպես նաև ՀՏՀ-ի կողմից ներկայացված առավել ուշագրավ փաստերին:

Վերլուծության առաջին մասը նվիրված է ՀԳԱ ինդեքսի և դրա հաշվարկման մեթոդաբանության համառոտ նկարագրությանը: Երկրորդ մասում հակիրճ ներկայացված են Զեկույցի ընդհանուր գնահատականները՝ համաշխարհային

[1] Ամբողջական զեկույցը հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2023.pdf:

[2] «ՀԳԱ ինդեքս - 2021»-ի վերաբերյալ «Լույս» հիմնադրամի կողմից իրականացված վերլուծությունը հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ https://www.luys.am/...ՀՀԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆԱՆՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅԱՆԻՆԴԵՔՍ-2021.pdf:

կտրվածքով: Այնուհետև վերլուծված է դրանում ներառված՝ Հայաստանին վերաբերող տեղեկատվությունը: Վերլուծության չորրորդ մասում ներկայացվել են տարածաշրջանային համադրումներն ու Հայաստանի դիրքը ընդհանուր համապատկերում: Վերջում շարադրված է վերլուծության հակիրճ ամփոփումը:

1. ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԱՆՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆԴԵՔՍԻ ՀԱԿԻՐՃ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Համաշխարհային գենդերային անհավասարության ինդեքսը հաշվարկվում է հետևյալ 4 ենթաինդեքսների հիման վրա՝

1) Տնտեսական մասնակցություն և հնարավորություններ,

2) Կրթության ձեռքբերում,

3) Առողջություն և կյանքի տևողություն,

4) Քաղաքական մասնակցություն:

«Տնտեսական մասնակցություն և հնարավորություններ» ենթաինդեքսի հիմքում ընկած են հինգ ցուցանիշներ՝ «*Աշխատուժի մասնակցության մակարդակ*», «*Միատեսակ աշխատանքների վարձատրությունների հավասարություն*», «*Վաստակած եկամուտ*», «*Օրենսդիր համակարգում, բարձրաստիճան և ղեկավար պաշտոններում զբաղվածություն*» և «*Մասնագիտական և տեխնիկական աշխատանքներում զբաղվածություն*»:

«Կրթության ձեռքբերում» ենթաինդեքսը բնութագրում է կանանց և տղամարդկանց միջև կրթության հասանելիության անհավասարության աստիճանը (այսուհետ՝ նաև գենդերային ճեղքվածք) և հաշվարկվում է հետևյալ չորս ցուցանիշների հիման վրա՝ «*Գրագիտության մակարդակ*», «*Տարրական կրթական համակարգում ներգրավվածություն*», «*Միջնակարգ կրթական համակարգում ներգրավվածություն*» և «*Բարձրագույն կրթական համակարգում ներգրավվածություն*»:

«Առողջություն և կյանքի տևողություն» ենթաինդեքսը արտացոլում է գենդերային ճեղքվածքը առողջապահական տեսանկյունից՝ երկու ցուցանիշների համադրման միջոցով՝ «*Երկու սեռերի նորածինների թվաքանակների հարաբերակցություն*» և «*Առողջ կյանքի տևողություն*» (որպես կանանց և տղամարդկանց՝ առողջ ապրելու միջին տարիների քանակական հարաբերակցություն):

«Քաղաքական մասնակցություն» ենթաինդեքսով գնահատվում է քաղաքական որոշումների կայացման բարձրագույն օղակներում կանանց և տղամարդկանց միջև անհավասարությունը: Այդ նպատակով օգտագործվում են երեք ցուցանիշներ՝ «*Կանայք խորհրդարանում*», «*Կանայք կառավարությունում*» և

«Պետության ղեկավարի պաշտոնում վերջին հիսուն տարում կանանց և տղամարդկանց կողմից պաշտոնավարելու տարիների հարաբերակցությունը»:

ՀԳԱ ինդեքսի հաշվարկման գործընթացի հիմքում ընկած են ***երեք հիմնական սկզբունքներ.***

1. Երկրների դասակարգումը կատարվում է <u>գենդերային ճեղքվածքի</u> և ոչ թե երկրների զարգացածության մակարդակի հիման վրա:

2. Ինդեքսի հաշվարկման համար ընտրվում են միայն <u>ելքային</u> ցուցանիշներ (ընդհանրական բոլոր երկրների համար), որոնք կախվածություն չպետք է ունենան տվյալ երկրի քաղաքական, իրավական, մշակութային կամ սոցիալական առանձնահատկություններից:

3. Ինդեքսը համարվում է բարելավված միայն գենդերային ճեղքվածքի նվազման դեպքում (և ոչ թե այն դեպքում, երբ կանայք տղամարդկանցից ավելի նախընտրելի պայմաններում են գտնվում):

ՀԳԱ ինդեքսի կառուցման գործընթացը բաղկացած է չորս քայլից.

Քայլ 1. Ցուցանիշներից ստացված տվյալները վերածվում են կին/տղամարդ քանակական հարաբերակցության:

Քայլ 2. Ստացված հարաբերակցությունների համար որոշվում է «գենդերային հավասարության ցուցիչը», որը գրեթե բոլոր դեպքերում ընդունվում է հավասար 1-ի (բացառություն են կազմում միայն երկու հարաբերակցություններ. ըստ սեռի՝ նորածինների թվաքանակների հարաբերակցության համար՝ 0.944, իսկ առողջ կյանքի սպասվող տարիների հարաբերակցության համար՝ 1.06):

Քայլ 3. Հաշվարկվում են չորս ենթաինդեքսները՝ որպես դրանց հիմքում ընկած ցուցանիշների կշռված միջին:

Քայլ 4. Հաշվարկվում է ՀԳԱ ինդեքսը՝ որպես 3-րդ քայլում ստացված ենթաինդեքսների թվաբանական միջին: Ինչպես և ենթաինդեքսները, ՀԳԱ ինդեքսի արժեքները 0-ից 1 միջակայքից են, ընդ որում, 1-ը ցույց է տալիս սեռերի միջև լիակատար հավասարություն, իսկ 0-ն՝ լիակատար անհավասարություն:

Հաճախ ՀԳԱ ինդեքսի փոխարեն դիտարկվում է դրա 100-պատիկ մեծ (տոկոսով արտահայտված) արժեքը, որը կարելի է մեկնաբանել որպես տվյալ երկրի գենդերային անհավասարության հաղթահարման սահման՝ տոկոսային արտահայտությամբ: Այսինքն, եթե, օրինակ՝ Հայաստանի ինդեքսը 2022թ. 0.721 է, ապա կարելի է ասել, որ մեր երկիրը հաղթահարել է գենդերային

անհավասարությունը 72.1%-ով, կամ՝ լիակատար գենդերային հավասարության հասնելու համար մնում է հաղթահարել 27.9%-ը:

2. ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԱՆՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ

Համաշխարհային գենդերային անհավասարության ինդեքսի միջազգային գնահատումները 2022 թվականի համար ներկայացված են ստորև:

2.1. Համաշխարհային միտումներն ու արդյունքները

Աշխարհում գենդերային անհավասարությունը հաղթահարված է միջին հաշվով 68.4%-ով (2021 թվականի ցուցանիշից 0.3 տոկոսային կետով ավելի): Ընդ որում, նախորդ տարվա համեմատ 2022-ն ավելի բարենպաստ է եղել՝ այն իմաստով, որ ավելի մեծ թվով երկրներ են «կրճատել» իրենց գենդերային ճեղքվածքը (42 երկիր՝ 1 և ավելի տոկոսով, և 40 երկիր՝ մինչև 1 տոկոսով): *Այնուամենայնիվ, համաձայն ՀՏՀ գնահատումների՝ բարելավման ներկայիս տեմպերը չեն կարող գոհացուցիչ համարվել (դրանց պահպանվելու դեպքում համաշխարհային գենդերային ճեղքվածքն ամբողջությամբ փակելու համար աշխարհից կպահանջվի միջին հաշվով 131 տարի):*

ՀԳԱ ինդեքսի ենթաինդեքսների մեջ ամենամեծ ճեղքվածքը շարունակում է ունենալ *«Քաղաքական մասնակցություն»* ենթաինդեքսը. գենդերային ճեղքվածքը փակ է ընդամենը 22.1%-ով: *ՀՏՀ գնահատումների համաձայն՝ ներկայիս միտումների և տեմպերի պահպանման պայմաններում, կպահանջվի ևս 162 տարի, որպեսզի քաղաքական մասնակցության մասով գենդերային ճեղքվածքն աշխարհում փակվի:*

Բոլոր ենթաինդեքսների մեջ *«Տնտեսական մասնակցության և հնարավորությունների»* ենթաինդեքսի գծով գենդերային ճեղքվածքը շարունակում է մնալ երկրորդ ամենամեծը: Համաձայն գնահատումների՝ աշխարհում այս մասով անհավասարությունը հաղթահարված է 60.1%-ով: *ՀՏՀ գնահատումները փաստում են, որ աշխարհից կպահանջվի ևս 169 տարի՝ տնտեսական մասնակցության և հնարավորությունների մասով լիակատար հավասարության հասնելու համար:*

Գենդերային ճեղքվածքն ավանդաբար փոքր է *«Կրթության ձեռքբերում»*, և *«Առողջություն և կյանքի տևողություն»* ենթաինդեքսների մասով: Առաջինի մասով գենդերային ճեղքվածքը փակ է 95.2%-ով, իսկ 30 երկիր արդեն իսկ հասել է լիակատար հավասարության: *Համաձայն ՀՏՀ գնահատումների՝ ներկայիս տեմպերի պահպանման պարագայում այս ճեղքվածքն ամբողջությամբ փակվելու*

համար կպահանջվի 16 տարի: Երկրորդ ենթաինդեքսի մասով համաշխարհային մակարդակով հաղթահարված է գենդերային անհավասարության 96.0%-ը:

Բոլոր տարիների (2006 թվականից սկսած) զեկույցներում մշտապես ընդգրկված 102 երկրների տվյալների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ տարիների ընթացքում գենդերային անհավասարության ինդեքսը, ինչպես նաև դրա չորս ենթաինդեքսներից երեքը (բացառությամբ *«Առողջություն և կյանքի տևողություն»* ենթաինդեքսի) բարելավվել են:

2.2. Գենդերային անհավասարությունն աշխարհի տարբեր հատվածներում

Գենդերային հավասարության վարկանիշային աղյուսակը 14 տարի անընդմեջ գլխավորում է Իսլանդիան, որը գենդերային անհավասարությունը հաղթահարել է 91.2%-ով: Երկրորդ տեղում Նորվեգիան է (87.9%), երրորդում՝ Ֆինլանդիան (86.3%): Կանանց և տղամարդկանց միջև հավասարությունը 80 և ավելի տոկոսով հաղթահարված է աշխարհի 9 երկրներում: Աղյուսակի առաջին տասնյակում են նաև հետևյալ երկրները՝ Նոր Զելանդիա (4-րդ հորիզոնական, ՀԳԱ ինդեքս՝ 0.856), Շվեդիա (5-րդ հորիզոնական, ՀԳԱ ինդեքս՝ 0.815), Գերմանիա (6-րդ հորիզոնական, ՀԳԱ ինդեքս՝ 0.815), Նիկարագուա (7-րդ հորիզոնական, ՀԳԱ ինդեքս՝ 0.811), Նամիբիա (8-րդ հորիզոնական, ՀԳԱ ինդեքս՝ 0.802), Լիտվա (9-րդ հորիզոնական, ՀԳԱ ինդեքս՝ 0.802) և Բելգիա (10-րդ հորիզոնական, ՀԳԱ ինդեքս՝ 0.796):

Ինչպես միշտ, գենդերային հավասարության մակարդակները զգալիորեն տարբերվում են կախված տարածաշրջանից: 2022 թվականին առաջատարը «Եվրոպան» է՝ գենդերային հավասարության 76.3% ցուցանիշով (2021-ին առաջատարը «Հյուսիսային Ամերիկան» էր՝ 76.9% ցուցանիշով), որից լիակատար հավասարության հասնելու համար կպահանջվի ևս 67 տարի: Երկրորդը «Հյուսիսային Ամերիկան» է (75.0%՝ 95 տարի), երրորդը՝ «Լատինական Ամերիկա և Կարիբյան ավազանի երկրները» (74.3%՝ 53 տարի): Վարկանիշով հաջորդում են «Եվրասիա և Կենտրոնական Ասիան» (69.0%՝ 167 տարի), «Արևելյան Ասիա և խաղաղօվկիանոսյան երկրները» (68.8%՝ 189 տարի), «Ենթասահարական Աֆրիկան» (67.9%՝ 98 տարի), «Մերձավոր Արևելք և Հյուսիսային Աֆրիկան» (62.6%՝ 152 տարի) և «Հարավային Ասիան» (63.4%՝ 149 տարի):

3. ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԱՆՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Հայաստանում գենդերային անհավասարության ինդեքսը (այսուհետ՝ նաև ՀՀ ինդեքս) 2022թ. կազմել է 0.721, և 146 երկրներ ներառող վարկանիշային աղյուսակում մեր երկիրը զբաղեցրել է 61-րդ հորիզոնականը (Գծապատկեր 1):

Գծապատկեր 1. Գենդերային անհավասարության ինդեքսը Հայաստանում և ՀՀ դիրքն ըստ ինդեքսի, 2007-2022թթ.

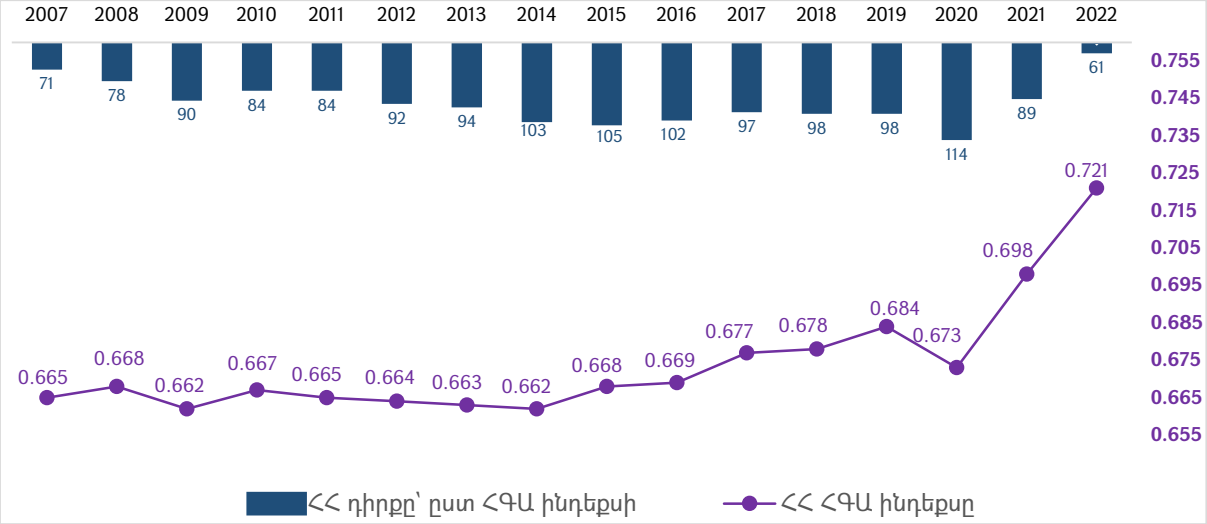

Հայաստանում գենդերային ճեղքվածքի կրճատման դինամիկայի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ 2010-2014թթ. գենդերային անհավասարության խորացման շրջափուլից հետո այն նկատելիորեն արագացել է (բացառությամբ 2020 թվականի): 2007 թվականից հետո 2022 թվականին Հայաստանի զբաղեցրած դիրքը առավելագույնն է:

Գենդերային անհավասարության ինդեքսով Հայաստանը 3.7 տոկոսային կետով գերազանցում է աշխարհի միջինին (Գծապատկեր 2):

Գծապատկեր 2. ՀՀ գենդերային անհավասարության ինդեքսը/ենթաինդեքսները և աշխարհի միջին գնահատականները, 2022 թվական

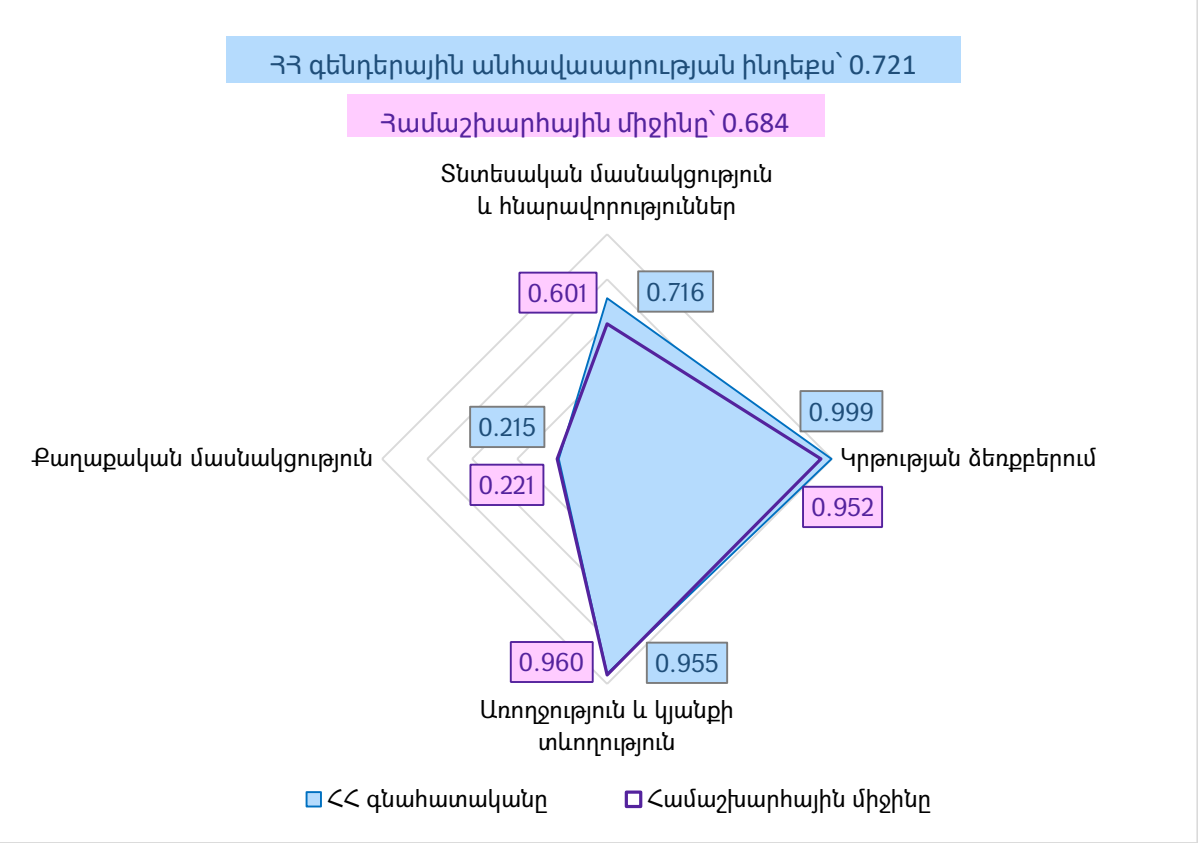

2022թ. արդյունքներով ՀԳԱ ***«Տնտեսական մասնակցություն և հնարավորություններ»*** և ***«Կրթության ձեռքբերում»*** երկու ենթաինդեքսների գծով Հայաստանն առաջ է աշխարհի միջին գնահատականներից: Գծապատկեր 2-ից երևում է, որ վերոհիշյալ երկու ենթաինդեքսներից առաջինի մասով Հայաստանը գենդերային անհավասարությունը հաղթահարել է 71.6%-ով, մինչդեռ աշխարհում այն հաղթահարված է միջին հաշվով 60.1%-ով, իսկ երկրորդի մասով ՀՀ-ում գենդերային ճեղքվածքը գրեթե ամբողջությամբ փակ է (99.9%), և այն գերազանցում է աշխարհի միջին ցուցանիշին 4.7 տոկոսային կետով:

«Առողջություն և կյանքի տևողություն» ենթաինդեքսը ցույց է տալիս, որ Հայաստանում 2022թ. այս առումով գենդերային անհավասարությունը հաղթահարվել է 95.5%-ով, ինչն աշխարհի միջին ցուցանիշից պակաս է 0.5 տոկոսային կետով:

Քաղաքական մասնակցության մասով գենդերային անհավասարության հաղթահարման առումով Հայաստանը զգալի առաջընթաց է գրանցել (2021-ի համեմատ ***«Քաղաքական մասնակցություն»*** ենթաինդեքսն աճել է 0.045-ով) և աշխարհի միջին ցուցանիշին զիջում է 0.6 տոկոսային կետով:

Հայաստանում գենդերային անհավասարության հաղթահարման գործընթացի վերաբերյալ առավել ամբողջական տեղեկատվություն ներկայացված է Աղյուսակ 1-ում:

Աղյուսակ 1. Հայաստանի գենդերային անհավասարության ենթաինդեքսները և դրանց հաշվարկում օգտագործվող ցուցանիշները, 2021-2022թթ.

	Տարի	Դիրք	<< ինդեքս	Աշխարհի միջին, %	Կին	Տղամարդ
Տնտեսական մասնակցություն և հնարավորություններ	**2021**	**84**	**66.9%**	**60.3%**		
	2022	**52**	**71.6%**	**60.1%**		
• *Աշխատուժի մասնակցության մակարդակ*	2021	101	67.7%		42.7%	63.0%
	2022	26	87.4%		62.8%	71.4%
• *Միատեսակ աշխատանքների վարձատրությունների հավասարություն, 1-7 (լավագույն)*	2021	15	75.9%		-	-
	2022	35	70.8%		-	-
• *Վաստակած եկամուտ, ԱՄՆ դոլար*	2021	118	50.6%		8,640	17,100
	2022	83	62.7%		11,200	17,880
• *Օրենսդիր համակարգում, բարձրաստիճան և ղեկավար պաշտոններում զբաղվածություն*	2021	87	44.6%		30.9%	69.1%
	2022	93	42.2%		29.7%	70.3%
• *Մասնագիտական և տեխնիկական աշխատանքներում զբաղվածություն*	2021	1	100%		65.5%	34.5%
	2022	1	100%		58.9%	41.1%
Կրթության ձեռքբերում	**2021**	**28**	**100.0%**	**94.4%**		
	2022	**35**	**99.9%**	**95.2%**		
• *Գրագիտության մակարդակ*	2021	53	99.9%		-	-
	2022	57	99.9%		-	-
• *Տարրական կրթական համակարգում ներգրավվածություն*	2021	1	100.0%		89.6%	89.5%
	2022	75	99.8%		89.3%	89.4%
• *Միջնակարգ կրթական համակարգում ներգրավվածություն*	2021	1	100%		89.3%	85.5%
	2022	1	100%		87.7%	90.3%
• *Բարձրագույն կրթական համակարգում ներգրավվածություն*	2021	1	100%		60.7%	42.1%
	2022	1	100%		66.3%	46.0%
Առողջություն և կյանքի տևողություն	**2021**	**139**	**95.4%**	**95.8%**		
	2022	**139**	**95.5%**	**96.0%**		
• *Նորածինների հարաբերակցություն ըստ սեռի*	2021	143	90.7%		-	-
	2022	143	90.9%		-	-
• *Առողջ կյանքի տևողության տարիներ*	2021	1	106.0%		-	-
	2022	1	106.0%		-	-
Քաղաքական մասնակցություն	**2021**	**89**	**17.0%**	**22.0%**		
	2022	**71**	**21.5%**	**22.1%**		
• *Կանայք խորհրդարանում*	2021	39	55.0%		35.5%	64.5%
	2022	38	55.0%		35.5%	64.5%

• *Կանայք կառավարությունում*	2021	148	0.0%		0.0%	100%
	2022	98	18.2%		15.4%	84.6%
• *Պետության կին/տղամարդ ղեկավարների իշխանության տարիներ (վերջին 50 տարիների կտրվածքով)*	2021	78	0.0%		0	50
	2022	80	0.0%		0	50

Աղյուսակից երևում է, որ 2022-ին ***«Տնտեսական մասնակցություն և հնարավորություններ»*** ենթաինդեքսի արժեքը նախորդ տարվա համեմատ աճել է 4.7 տոկոսային կետով: Ընդ որում, եթե նախորդ տարի ենթաինդեքսի աճը հիմնականում պայմանավորված էր *«Օրենսդիր համակարգում, բարձրաստիճան և ղեկավար պաշտոններում զբաղվածություն»* ցուցանիշի աճով (2021-ին այն 2020-ի համեմատ աճել էր 9.1 տոկոսային կետով), ապա այս տարի այն պայմանավորված է երկու այլ՝ «*Աշխատուժի մասնակցության մակարդակ*» և «*Վաստակած եկամուտ*» ցուցանիշների բարելավմամբ՝ համապատասխանաբար 19.7 և 12.1 տոկոսային կետով: Իսկ *«Միատեսակ աշխատանքների վարձատրությունների հավասարություն»* և *«Օրենսդիր համակարգում, բարձրաստիճան և ղեկավար պաշտոններում զբաղվածություն»* ցուցանիշները նվազել են (համապատասխանաբար 5.1 և 2.4 տոկոսային կետով): *«Մասնագիտական և տեխնիկական աշխատանքներում զբաղվածություն»* ցուցանիշը նախկինի պես 100% է:

«Կրթության ձեռքբերում» ենթաինդեքսի և դրա բաղկացուցիչների գնահատականները Հայաստանում ավանդաբար բարձր են: Այնուամենայնիվ, եթե նախորդ տարի ենթաինդեքսն ուներ 100-տոկոսանոց արժեք, ապա 2022-ին այն փոքր չափով (0.1 տոկոսային կետով) նվազել է: Հատկանշական է, որ ենթաինդեքսում գնահատումներն իրականացվում են տվյալ երկրի կրթական համակարգում ներգրավված կանանց և տղամարդկանց հավասարության հիման վրա:

2022-ին ***«Առողջություն և կյանքի տևողություն»*** ենթաինդեքսի ցուցանիշը 2021-ի համեմատ բարելավվել է 0.1 տոկոսային կետով և կազմել 95.5% (բարելավումը բացառապես պայմանավորված է *«Նորածինների հարաբերակցություն ըստ սեռի»* ցուցանիշի աճով):

2021 թվականի համեմատ ***«Քաղաքական մասնակցություն»*** ենթաինդեքսի հայաստանյան ցուցանիշի **4.5 տոկոսային կետով բարելավումը բացառապես պայմանավորված է երկու կին նախարարների նշանակմամբ: Ընդ որում, Զեկույցի տվյալների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ հիշյալ ենթաինդեքսի այդ չափով բարելավման նպաստումը կազմում է ՀՀ ինդեքսի ընդհանուր բարելավման մոտավորապես կեսը:**

4. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԱՆՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏԿԵՐԸ ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ

Համաշխարհային տնտեսական համաժողովի դասակարգմամբ Հայաստանը ներառված է «Եվրասիա և Կենտրոնական Ասիա» տարածաշրջանում: Այս բաժնում ներկայացված է Հայաստանի տարածաշրջանային, ինչպես նաև սահմանակից երկրների հետ համեմատական վերլուծությունը:

Աղյուսակ 2. ՀԳԱ ինդեքսը Կենտրոնական Ասիայի երկրներում, 2021-2022թթ.

Երկիր	2021 թվական			2022 թվական		
	Դիրքը տարածաշրջանում	Դիրքն աշխարհում	Ինդեքս, %	Դիրքը տարածաշրջանում	Դիրքն աշխարհում	Ինդեքս, %
Մոլդովա	1	16	78.8	1	19	78.8
Բելառուս	2	36	75.0	2	41	75.2
Հայաստան	***7***	***89***	***69.8***	***3***	***61***	***72.1***
Ղազախստան	4	65	71.9	4	62	72.1
Ուկրաինա	5	81	70.7	5	66	71.4
Վրաստան	3	55	73.1	6	76	70.8
Ղրղզստան	6	86	70.0	7	84	70.0
Ադրբեջան	8	101	68.7	8	97	69.2
Տաջիկստան	9	114	66.3	9	111	67.2
Թուրքիա	10	124	63.9	10	129	63.8

Հատկանշական է, որ 2022-ին Հայաստանը տարածաշրջանային վարկանիշային աղյուսակում նախորդ տարվա համեմատ չորս հորիզոնականով բարելավել է իր դիրքը և զբաղեցնում է 3-րդ հորիզոնականը:

Նշենք նաև, որ Եվրասիական տնտեսական միության (ԵԱՏՄ) անդամ՝ Զեկույցում ներառված երկրներից[3] ՀԳԱ ինդեքսով և աշխարհում զբաղեցրած դիրքով Հայաստանը զիջում է միայն Բելառուսին, որը գենդերային անհավասարությունը հաղթահարել է 75.2%-ով և աշխարհում 41-րդն է:

[3] Ռուսաստանի Դաշնությունը «Համաշխարհային գենդերային անհավասարության զեկույց - 2023»-ում ներառված չէ:

Զեկույցում ներառված ԵԱՏՄ երկրներից միայն Հայաստանին և Ղազախստանին է հաջողվել 2021-ի համեմատ միաժամանակ և՛ բարձրացնել ինդեքսը, և՛ բարելավել աշխարհի վարկանիշային աղյուսակում իրենց դիրքը: Բելառուսը, չնայած գենդերային անհավասարության ինդեքսի 0.2 տոկոսային կետով բարելավմանը, այնուամենայնիվ, վարկանիշային աղյուսակում նահանջել է 5 հորիզոնականով: Ղրղզստանի նահանջը 2 հորիզոնական է, իսկ ինդեքսը չի փոխվել:

Աղյուսակ 3-ում ներկայացված են գենդերային անհավասարության ինդեքսը և ենթաինդեքսները Հայաստանում և սահմանակից երկրներում:

Աղյուսակ 3. Գենդերային անհավասարության ինդեքսը և ենթաինդեքսները Հայաստանում և հարևան երկրներում, 2022 թվական

Ցուցանիշ / Երկիր		*Հայաստան*	Վրաստան	Ադրբեջան	Թուրքիա	Իրան
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԱՆՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅՈՒՆ	**Ինդեքս, %**	***72.1***	**70.8**	**69.2**	**63.8**	**57.5**
	Դիրք	***61***	**76**	**97**	**129**	**143**
• Տնտեսական մասնակցություն և հնարավորություններ	Ինդեքս, %	*71.6*	69.7	76.6	50.0	34.4
	Դիրք	*52*	68	27	133	144
• Կրթության ձեռքբերում	Ինդեքս, %	*99.9*	100.0	99.6	98.0	96.0
	Դիրք	*35*	28	54	99	112
• Առողջություն և կյանքի տևողություն	Ինդեքս, %	*95.5*	97.4	93.6	96.6	96.4
	Դիրք	*139*	56	146	100	116
• Քաղաքական մասնակցություն	Ինդեքս, %	*21.5*	16.3	7.1	10.6	3.1
	Դիրք	*71*	91	134	112	143

Աղյուսակից երևում է, որ 2022 թվականի արդյունքներով Հայաստանը գենդերային անհավասարության ինդեքսով գերազանցում է բոլոր հարևան երկրներին՝ հիմնականում պայմանավորված ***«Քաղաքական մասնակցություն»*** ենթաինդեքսով Հայաստանում արձանագրված առաջընթացով: Հարևաններից երկրորդ բարձր արդյունքն ունի Վրաստանը, որտեղ գենդերային անհավասարությունը հաղթահարված է 70.8%-ով, իսկ աշխարհի երկրների վարկանիշային աղյուսակում զբաղեցնում է 76-րդ հորիզոնականը: Վրաստանին հաջորդում է Ադրբեջանը (69.2%, 97-րդ հորիզոնական): Չորրորդ տեղում Թուրքիան է (63.8%, 129-րդ հորիզոնական), վերջինը՝ Իրանը (57.5%, 143-րդ հորիզոնական):

Հարկ է նշել, որ ***«Տնտեսական մասնակցություն և հնարավորություններ»*** ենթաինդեքսով Հայաստանը հարևաններից զիջում է միայն Ադրբեջանին (5.0 տոկոսային կետով): ***«Կրթության ձեռքբերում»*** ենթաինդեքսով Հայաստանը

զիջում է միայն Վրաստանին (0.1 տոկոսային կետով): ***«Առողջություն և կյանքի տևողություն»*** ենթաինդեքսի մասով առաջ է միայն Ադրբեջանից, որն աշխարհում 146-րդն է, իսկ Հայաստանը՝ 139-րդը: ***«Քաղաքական մասնակցություն»*** ենթաինդեքսով Հայաստանը գերազանցում է բոլոր հարևաններին:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Ամփոփելով՝ նշենք.

- Նախորդ տարվա համեմատ ՀԳԱ համաշխարհային միջինը ավելացել է 0.3 տոկոսային կետով և կազմում է 68.4% (0.684): Վերջին 17 տարիների բարելավման միջին տեմպերը պահպանվելու դեպքում համաշխարհային գենդերային ճեղքվածքն ամբողջությամբ փակելու համար կպահանջվի 131 տարի:
- Գենդերային հավասարության ցուցանիշներով աշխարհի երկարամյա առաջատարը Իսլանդիան է, որտեղ գենդերային անհավասարությունը հաղթահարված է 91.2%-ով:
- Հայաստանը, գենդերային անհավասարության 72.1% ինդեքսով, բարելավել է իր դիրքն աշխարհում՝ 2021 թվականի 89-րդ հորիզոնականից տեղափոխվելով 61-րդ հորիզոնական: 2021 թվականի համեմատ Հայաստանը 2022-ին իր դիրքն աշխարհում բարելավել է 2 ենթաինդեքսների *(«Տնտեսական մասնակցություն և հնարավորություններ»* և *«Քաղաքական մասնակցություն»*) մասով: **Հատկանշական է, որ ինդեքսի բարելավման մեջ վճռորոշ նշանակություն է ունեցել *«Քաղաքական մասնակցություն»* ենթաինդեքսի 4.5 տոկոսային կետով բարելավումը, որը բացառապես պայմանավորված է երկու կին նախարարների նշանակմամբ: Ընդ որում, ինդեքսի ընդհանուր բարելավման մոտավորապես կեսն այս ենթաինդեքսի բարելավման շնորհիվ է:**
- Հայաստանի ինդեքսը գերազանցում է համաշխարհային միջինին, սակայն *«Առողջություն և կյանքի տևողություն»* և *«Քաղաքական մասնակցություն»* ենթաինդեքսների արժեքները ցածր են դրանց համաշխարհային միջին մակարդակներից:
- «Եվրասիա և Կենտրոնական Ասիա» տարածաշրջանի 10 երկրների շարքում Հայաստանը զբաղեցնում է 3-րդ հորիզոնականը:
- Գենդերային անհավասարության ինդեքսով և աշխարհում զբաղեցրած իր դիրքով Հայաստանը Եվրասիական տնտեսական միության (ԵԱՏՄ) անդամ՝ Զեկույցում ներառված երկրներից զիջում է միայն Բելառուսին:
- Գենդերային անհավասարության 2022թ. ինդեքսով Հայաստանը գերազանցում է սահմանակից երկրներին՝ հիմնականում

պայմանավորված ***«Քաղաքական մասնակցություն»*** ենթաինդեքսով Հայաստանում արձանագրված առաջընթացով: Երկրորդ բարձր արդյունքով երկիրը Վրաստանն է, երրորդը՝ Ադրբեջանը, չորրորդը՝ Թուրքիան: Ցուցակը եզրափակում է Իրանը:

«Տնտեսական մասնակցություն և հնարավորություններ» ենթաինդեքսով Հայաստանը հարևաններից զիջում է միայն Ադրբեջանին, իսկ ***«Կրթության ձեռքբերում»*** ենթաինդեքսով՝ միայն Վրաստանին: ***«Առողջություն և կյանքի տևողություն»*** ենթաինդեքսի մասով Հայաստանը, բացառությամբ Ադրբեջանի, զիջում է մնացած բոլոր հարևաններին: ***«Քաղաքական մասնակցություն»*** ենթաինդեքսով Հայաստանը գերազանցում է բոլոր հարևաններին:

«ԼՈՒՅՍ հիմնադրամ» գրառմամբ հրապարակված նյութը պաշտպանված է ՀՀ օրենսդրությամբ և միջազգային համաձայնագրերով: Հրապարակված նյութի բոլոր իրավունքների բացառիկ իրավատերը «ԼՈՒՅՍ» հիմնադրամն է:

*Նյութի ամբողջական կամ դրանից **քաղվածքների** վերարտադրումը թույլատրվում է իրականացնել միայն «ԼՈՒՅՍ հիմնադրամ» գրառման և համապատասխան ակտիվ հղման տեղադրման պայմանով՝ պահպանելով «ԼՈՒՅՍ» հիմնադրամին պատկանող նյութերի օգտագործման կարգը:*